

FOKUS: NATO 70

Forord: NATO og Norge i 70 år

Johannes Gullestad Rø (gjesteredaktør)
Institutt for forsvarsstudier, Forsvarets høyskole

NATO er, ikke uten grunn, en yndet gjenstand for storslagne festtaler. Den 4. april 2019 er det 70 år siden undertegnelsen av Atlanterhavspakten som markerer etableringen av NATO. Variasjoner over frasen «historiens mest fremgangsrike militærallianse» kommer til å sitte løst på mange politikeres lepper.

Samtidig er NATO en yndet gjenstand for krisediagnostikk. «The History of the Atlantic Alliance is a history of crisis» skriver Stanley Hoffmann (1981/82, s. 327). Wallace Thies (2009, s. 2) betegner det som et «alliert krisesyndrom» – at det knapt er mulig å finne et eneste år i NATOs historie der ikke krisekarakteristikken er blitt tatt i bruk. Gitt Donald Trumps åpenlyse skepsis til verdien av NATO for USA, tvilen han har sådd ved USAs forpliktelse til Atlanterhavspaktens artikkel V og hans tilbakevendende kritikk av europeisk unnfallenhet, vil også krisediagnosen være selvskreven i forbindelse med årets 70-årsmarkering.

Tanken bak dette spesialnummeret av *Internasjonal Politikk* er å benytte 70-årsmarkeringen som en anledning til å undersøke det som skjuler seg bak festtalens bravur og kriseretorikkens alarmisme. Spesialnummeret er verken et festskrift eller en dommedagsprofeti. Her presenteres faglig forankrede analyser av sentrale problemstillinger som har preget NATO oppgjennom med særlig vekt på samspillet mellom NATO og Norge.

- Rolf Tamnes spenner lerretet med en overordnet, historisk gjennomgang av norsk alliansepolitikk.
- Paal Sigurd Hilde gir leseren innblikk i NATOs militære samarbeid og anskueliggjør Norges særpregede bidrag til dette.

*Kontaktinformasjon: Johannes Gullestad Rø, e-post: jro@oslo.mil.no

©2019 Johannes Gullestad Rø. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.
Citation: Johannes Gullestad Rø (2019). Forord: NATO og Norge i 70 år. *Internasjonal Politikk*, 77(1): 45–48. <http://dx.doi.org/10.23865/impol.v77.1631>

- Ida Maria Oma redegjør for hva som har drevet og preget den aldri avsluttende byrdefordelingsdebatten i NATO og vurderer det norske bidraget.
- Nina Græger diskuterer spenningen mellom det europeiske og det atlantiske i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk.
- Johannes Gullestad Rø redegjør for de strategiske problemstillingene som atomvåpen reiser for NATO og Norge.
- Helge Danielsen fremstiller hvordan representanter for allierte land og NATOs informasjonstjeneste, i nært samarbeid med ulike norske aktører, arbeidet for å sikre oppslutning om norsk vestorientering i årene rundt NATOs opprettelse.
- Karsten Friis reflekterer over NATOs framtidsutsikter og antyder hvilke utfordringer NATO kommer til å baske med de neste 70 årene.

Ambisjonen med nummeret har ikke vært å gi en fyllestgjørende gjennomgang av NATOs 70-årige utvikling, men å tematisere aspekter ved NATO-samarbeidet som hvis de oversees eller glemmes påfører oss som samfunn et uheldig erfaringstap på vei inn i en ny tid. Det er den første og mest festtaleaktige begrunnelsen for nummeret. La meg peke på noen ytterligere forhold som begrunner refleksjon om NATO generelt og nummeret spesielt.

Spoler vi tiden tilbake 70 år, var usikkerhetsmomentene i samtiden mange. Europa befant seg, skriver Michael Howard (1985, s. 14), «[in] a state almost of panic...The fear was one of general political, economic and social collapse within Western Europe which would leave the Russians simply to pick up the pieces». Store deler av Europa lå fremdeles i ruiner. Den økonomiske usikkerheten var stor. Frykten for en ny krig var tilstede på begge sider av «jernteppet». Berlin-blokaden, den kommunistiske maktovertakelsen i Tsjekkoslovakia i 1948 og den finsk-sovjetiske vennskaps-, samarbeids og bistandspakt fra samme år, bekreftet tilsynelatende frykten for at Stalin hadde kopiert Hitlers «salami tactics» (Heuser, 1995, s. 39). Verden befant seg midt i «ekstremismens tidsalder» (Hobsbawn, 1994).

Tanken om en forpliktende, transatlantisk forsvarsallianse som inkluderte stormaktene i Europa og USA, men også en rekke små og mellomstore stater, var en grenseoverskridende konstruksjon for alle parter som på ingen måte hadde oddsen på sin side. Spørsmålet om Tysklands rolle i den europeiske sikkerhetsorden stod åpent og ubesvart. At USA ville takke ja til Vest-Europas invitasjon om å involvere seg i europeisk sikkerhetspolitikk, var langt fra selvsagt gitt vitaliteten i amerikansk isolasjonisme, uviljen mot fredstidsallianser og vegringen mot å spille ressurser på andres sikkerhet. Kort sagt: Køen av strategiske utfordringer var lang for politikktutformerne i Vesten i 1949. NATO ble en del av løsningen. Selv om utfordringsbildet endret seg, i perioder dramatisk, har NATO frem til i dag vedvart å bli betraktet som en del av løsningen på regionale så vel som globale sikkerhetsutfordringer. NATOs gjenhentingsevne og relevans i omskiftelige tider, som nummerets bidrag dokumenterer, er den andre grunnen til at NATO berettiger vår interesse.

For det tredje, og det er et mer provinsielt poeng, har ingen underskrifter i etterkrigstiden vært like retningsgivende for norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk

som undertegnelsen av Atlanterhavspakten. Beslutningen om å inngå i NATO-samarbeidet innledet en ny fase i norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk ved sin definitive omprøving av nøytralitetspolitikken. Til tross for fluktuasjoner i trusselbildet siden 1949 har norsk sikkerhet i 70 år har vært uløselig knyttet til NATO, og vår sikkerhetspolitikk har vært dimensjonert av våre forpliktelser og begunstigelser som alliert. I gjeldende langtidsplan for forsvarssektoren heter det at «NATO-alliansen og det transatlantiske sikkerhetsfelleskapet er bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk» (Prop. 151 S, 2015–16, s. 31). Den formuleringen hadde ikke på noe tidspunkt de siste 70 årene vært malplassert i et norsk styringsdokument.

En viktig grunn til det er at NATO i hele etterkrigstiden har fungert som en effektiv ramme for norsk småstatsrealisme: Medlemskapet har forent Norges behov for en realpolitisk begrunnet sikkerhetsforordning og et idealpolitisk begrunnet verdifelleskap. Gjennom NATO etablerte Norge en strategisk begrunnet relasjon til stormakten USA. Dette gav en betryggelse om at man hadde en troverdig patron som ville komme til unnsetning i krise og konflikt. NATO ble raskt et sentralt rammeverk for bilateralt samarbeid med USA. Samarbeidsrelasjonen var aldri likeverdig, men den var basert på gjensidig nytte. Sikkerhetsgarantien har hatt en pris for Norge, men en pris skiftende regjeringer har betraktet som akseptabel. Lojalitet har vært normen, ledsaget av autonom stillingtaken og forbehold, men exit-strategien har aldri vært seriøst vurdert.

At NATO-medlemskapet ble retningsgivende for Norge handlet også om at det var et verdibasert felleskap knyttet til «grunnsetningene om folkestyre, individets frihet og rettens herredømme» som det heter i Atlanterhavspakten (i Holst, 1967, s. 11). NATO representerte, både med sin traktatfestede forpliktelse til FN-pakten og gjennom sin ambisjon om å bidra til «stabilitet, fred og sikkerhet» (ibid.), en ordensskapende kraft i internasjonal politikk som særlig begunstiger småstatene. Særegne beslutningsprosedyrer, ikke minst konsensusprinsippet i NATOs råd, gav dessuten Norge som småstat en anledning til å bli hørt, ja, sågar disproporsjonal innflytelse. Ønsker man å forstå norsk sikkerhetspolitikk i etterkrigstiden, kommer man ikke utenom NATO. Om det levner bidragene i nummeret liten tvil.

For det fjerde er kunnskap om fortiden det eneste holdepunktet vi har for å forstå og å ta stilling til vår egen tid og dens utfordringer. Et utgangspunkt for samtlige bidrag i dette nummeret er at dagens sikkerhetsutfordringer, som det brått er blitt mange av, ikke kan bli forstått uten kjennskap til deres opphav og utvikling. Da må man, for å si det forsiktig, skue lenger tilbake enn forrige nyhetssirkel.

Tenk bare på hvor villedende 1990-tallet i dag fremstår som referansepunkt. Etter den kalde krigens slutt vant ideen om at verden har tatt steget inn i en ny liberal-kapitalistisk æra preget av fred og samarbeid mellom stormaktene bred oppslutning. Mange forventet at alle stater, også de med autoritære trekk som Russland og Kina, ville konvergere mot liberale verdier. «Historien var på ferie», som det er blitt sagt (Kagan, 2008). I et tidstypisk bidrag til harmonitenkningen beskrev den tyske sosiologen Jürgen Habermas (1999, s. 334) i artikkelen *Hinsides nasjonalstaten* «en perspektivforskyvning fra 'internasjonale relasjoner' til 'global innenrikspolitik'».

Nasjonalstatene var ikke å betrakte som byggeklossene i verdensordenen, men som et hinder for kosmopolitisk, overnasjonal solidaritet.

I dag fremstår slike ideer nesten som svermeriske: Vi ser tiltakende nasjonalisme, mellomstatlig rivalisering, økt mistillit og eskalerende militær opprustning globalt. Atomvåpen får økt betydning. Innflytelsessfærer oppstår. Påvirkningsaksjoner og propaganda flourer. Den mest eklatante illustrasjonen på maktpolitikken tilbakekomst i Europa er Russlands fremferd i Ukraina. Ønsker man å bli klokere på disse samtidstendensene, finnes det knapt bedre utgangspunkt enn kjennskap til problemstillinger og dilemmaer fra NATOs historie.

La meg avslutningsvis nevne at den historie- og samfunnsfaglige refleksjon om NATO som foregår i Norge, holder høyt nivå. Det betyr også at den både er smal og fagintern. Det meste publiseres på engelsk. Hvis det leses, er det typisk av skolerte fagfeller. Bidragene i dette nummeret, som både er tilgjengelige og formidrende, kunne i og for seg vært skrevet når som helst. 70-årsjubileet var en gyllen anledning.

Da gjenstår det bare å takke de faste redaktørene av *Internasjonal Politikk*, Niels Nagelhus Schia, Pernille Rieker og Minda Holm, for å ha gitt meg muligheten til en gjesteopptreden og for stødig bistand under hele prosessen. Jeg ønsker også å takke den enkelte bidragsyter for å ha delt av sin tid og tankekraft. En rekke anonyme fagfeller fortjener honnør for sine skarpskodde påpekninger. La meg også nevne at Magnus Petersson har vært en uvurderlig samtalepartner siden ideen til nummeret ble unnfanget, og at arbeidet med nummeret har funnet sted innenfor rammene av forskningsprogrammet Security in Northern Europe (SNE) ved Institutt for forsvarsstudier (IFS).

Om forfatteren

Johannes Gullestad Rø er førsteamanuensis ved Institutt for forsvarsstudier ved Forsvarets høgskole der han bestyrer forskningsprogrammet Security in Northern Europe (SNE).

Referanser

- Habermas, J. (1999). *Kraften i de bedre argumenter*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.
- Heuser, B. (1995). The development of NATO's nuclear strategy. *Contemporary European History*, 4(1), s. 37–66.
- Hobsbawm, E. (1994). *The age of extremes, 1914–1991*. London: Abacus.
- Hoffmann, S. (1981/82). NATO and nuclear weapons: Reason and unreason. *Foreign Affairs* 60, s. 327–346.
- Holst, J. J. (1967). *Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv. Bind II: Dokumentasjon*. Oslo: Internasjonal Politikk, Norsk Utenrikspolitisk Institutt.
- Howard, M. (1985). Introduction. I O. Riste, *Western security: The formative years. European and Atlantic defence* (s. 11–22). Oslo: Norwegian University Press.
- Kagan, R. (2008). *The return of history and the end of dreams*. London: Atlantic Books.
- Prop. 151 S (2015–16). *Kampkraft og bærekraft. Langtidsplan for forsvarssektoren*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/a712fb233b2542af8df07e2628b3386d/no/pdfs/prp201520160151000ddd-pdfs.pdf>
- Thies, W. (2009). *Why NATO endures*. New York: Cambridge University Press.